

поведінки, засвоєння духовно-моральних звичок. Цілеспрямована, систематична та взаємопов'язана діяльність батьків і вихователів забезпечить ефективність результатів духовно-морального виховання дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Барна Х. В. Підходи до формування морально-етичних понять у старших дошкільників. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія: збірник наукових праць / гол.ред. Т. Д. Щербан. Мукачево: Видавництво МДУ, 2016. № 1 (3). С. 170-173.
2. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях: навч. прогр. та календарно-темат. план / Богущ А. М., Сіданіч І. Л., Сучок В. Є. та ін. К.: ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019. 164 с.
3. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку [програма з духовно-морального виховання дошкільників; навчально-методичний посібник] / Укладачі: В. В. Скрипник, В. Є. Сучок; за ред. В. М. Жуковського. 2-ге вид., доп. і перероб. Острого: Видавництво національного університету «Острозька академія», 2012. 184 с.
4. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на засадах родинної педагогіки. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18755/1/24.pdf>
5. Каліберда Г. А. Мандрівочка до серця: метод. посіб. для пед. працівників освітніх навч. закладів, студ. відповідних спеціальностей вищих навч. закладів та батьків у 2-х ч. Ч. 1. Полтава: ФОП Болотін А. В. 2015. 117 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: в 5-ти т. К.: Радянська школа, 1976-1977. Т. 3. С. 5-279.

Базова та профільна середня освіта

ОСВІТНІ ВТРАТИ: УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ ДЛЯ ЇХ ПОДОЛАННЯ *Олена ПОЛОВЕНКО,*

завідувач обласного навчально-методичного центру освітнього менеджменту та координації методичних формувань комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Сьогодні освітня галузь нашої держави, як і вся країна, функціонує в складних умовах воєнного стану, а тому для подальшого розвитку необхідно вміти ефективно реагувати на всі виклики сучасного життя, зміни як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі. Долати ці виклики, запобігати постійним ризикам, забезпечувати функціонування і розвиток закладів освіти, формувати та реалізовувати ефективні управлінські рішення можливо лише за умов успішного освітнього менеджменту. Різноманітність і багатогранність підходів, бачення реформування системи шкільної освіти передбачає врахування думок різних зацікавлених груп: вчителів, керівників закладів освіти, управлінців різних ланок, батьків, громадськості та роботодавців. 11 травня відбулися слухання у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему: «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання» з метою актуалізації питання формування цілісної державної політики щодо вимірювання освітніх втрат і

освітніх розривів, які є наслідком пандемії COVID-19 та війни в Україні, а також механізмів їх подолання. У грудні 2022 – січні 2023 років Державна служба якості освіти України за ініціативи «Збереження доступу до шкільної освіти», що впроваджується проєктом «[Супровід урядових реформ в Україні](#)» (SURGe), провела дослідження якості організації освітнього процесу під час війни. Дослідженням охоплено 150 шкіл з усіх областей України. В онлайн-анкетуванні взяли участь директори шкіл, вчителі, учні та батьки. Оксен ЛІСОВИЙ, Міністр освіти і науки України, у вступному слові під час презентації дослідження зауважив: «Розвиток освіти прогнозується на десятиліття наперед. І особливо зараз, в умовах повномасштабної війни, наша країна має чітко розуміти, яким буде світ, аби відповідно реагувати і розробляти освітні стратегії на глобальному й локальному рівнях. Втім, є ще один, чи не найкритичніший, виклик, – це людський ресурс... Щоб ефективно працювати з усіма викликами, які постали перед освітою, необхідно отримувати вичерпні та об'єктивні аналітичні дані» [12].

За результатами дослідження з'ясовано, як працюють заклади освіти в умовах воєнного стану та як війна вплинула на доступ дітей до освітнього процесу; визначено професійні та організаційні виклики, потреби, з якими зіткнулися заклади освіти і педагогічні працівники в умовах війни; зібрано інформацію про рівень технічного забезпечення учасників освітнього процесу у сільській та міській місцевості; досліджено думку педагогів про результати навчання учнів. Акцентуємо увагу на окремі з них.

Обмежений доступ до освітнього процесу. Третина дітей в умовах війни не мали повноцінного доступу до освітнього процесу, ситуація з доступом до освіти в містах краща, ніж у селах.

Недостатня гнучкість в організації освітнього процесу. Ключовими викликами в умовах війни вчителі назвали: нестабільні умови навчання; обмеженість способів організації навчально-пізнавальної діяльності; зниження мотивації та нестабільний психоемоційний стан здобувачів освіти та вчителів. Слід зазначити, що педагоги й керівники закладів освіти не завжди проявляли гнучкість та адаптивність, плануючи освітній процес: третина директорів не змінювали розкладу занять при змінах режимів навчання; 40% педагогів у містах та 44% у селах не вносили змін до календарно-тематичного планування при переході від дистанційного до очного режиму навчання і навпаки [12].

Втрати у навчальному часі. За результатами дослідження, директори шкіл не зафіксували втрати у навчальному часі (не менше 92% шкіл постійно здійснювали освітній процес (в синхронному та/або асинхронному режимах), а учні могли долучатися до нього. Однак лише 40% батьків зазначили, що їхні діти постійно вчилися. 9 % батьків початківців вказали про невміння дітей самостійно підключитися до онлайн-уроків. Батьки школярів базової та старшої школи також вказують, що їхні діти не вчилися через перевантаження (7%), нестабільний емоційний стан (6 %), брак мотивації (5 %). Компенсація навчальних втрат (пропущені навчальні заняття) найчастіше відбувається через надання учням навчальних матеріалів (презентація, відео, аналогічні навчальні

заняття онлайн) та завдань для самостійного опрацювання, рідше проводяться групові та індивідуальні консультації, додаткові навчальні заняття [12].

Втрати в освітньому процесі. Респонденти зазначили, що вплинули на результати школярів освіти: зміна форми здобуття освіти, переведення закладів з очного на дистанційне та змішане навчання, нестабільні умови організації освітнього процесу (повітряні тривоги, відключення електроенергії, перебої з інтернетом).

За спостереженнями вчителів початкових класів, результати навчання учнів погіршилися з таких навчальних предметів, як українська мова, іноземна мова, математика, літературне читання, та не змінилися з таких навчальних предметів та курсів: мистецтво, дизайн і технології, фізкультура, інформатика, «Я досліджую світ». Серед вчителів базової школи у містах переважає думка, що результати навчання школярів не змінилися, однак це не стосується таких навчальних предметів, як алгебра та геометрія, іноземна мова, українська мова, українська література, історія України, фізика.

До основних проблем організації навчально-пізнавальної діяльності дітей педагоги віднесли: 39% – невміння учнів/учениць самостійно вчитися; 71% – відсутність живого спілкування між вчителем та школярами; 7 % – брак зворотного зв'язку щодо навчального поступу. За результатами дослідження встановлено, що в умовах асинхронного режиму більшість вчителів застосовує традиційні види освітніх ресурсів: підручники (65 %), тести (67 %), допоміжні навчальні матеріали – навчальні відео, презентації, візуалізацію, інтернет-сайти, додаткову літературу (79 %), натомість не більше третини педагогів використовують освітні ресурси, що сприяють компетентнісному навчанню: проєктні, пошукові та дослідницькі завдання використовують 35 % вчителів, персонафіковані завдання – 22 %, тематичні есе, роздуми – 19 %, розроблені чек-листи для оцінювання результатів навчання – 13 % [12].

Результати анкетування засвідчили, що не всі педагоги та керівники закладів освіти вчасно реагувати на виклики та потреби. Водночас частина закладів знаходили рішення та способи адаптації освітнього процесу до умов війни: скорочували тривалість навчальних занять, а вивільнений час був розподілений між консультаціями для учнів, які не мали можливості приєднуватися до уроків; збільшували кількість місць в укритті, а це давало можливість перейти зі змішаного навчання на офлайн-навчання всіх школярів в 1 зміну; переходили на шестиденний робочий тиждень тощо.

У статті «Державна служба якості освіти: поради директору школи, як зберегти якість освіти під час дистанційного навчання» керівники закладів освіти знайдуть корисні поради про те, як діагностувати можливі втрати в якості освітнього процесу під час дистанційного навчання та запобігти їх виникненню у майбутньому. Автори звертають увагу, що дистанційне навчання, як і освітній процес в очному форматі, потребує норм щодо:

- відвідування онлайн-уроків, взаємодії між учнями та з педагогом під час онлайн спілкування;
- пропусків (за яких умов допускаються, як регламентуються та фіксуються вчителем);

- правил та строків виконання завдань (учням важливо розуміти, що є чіткі дедлайни та як їхнє порушення вплине на оцінку виконаного завдання);
- принципів оцінювання в умовах онлайн-навчання тощо [5].

Втрати у матеріально-технічному забезпеченні. У звіті дослідження зазначено, що лише половина учнів мали комп'ютер/ноутбук/планшет, 74% учнів використовували для навчання смартфони. Школярі початкової школи меншою мірою забезпечені технікою для навчання: про наявність у дітей смартфона зазначили 48% батьків, комп'ютера/ноутбука/планшета – 39%. 40% батьків учнів/учениць початкової школи та 23% батьків учнів/учениць базової та старшої школи зазначили, що дитина має один гаджет, який ділить з іншими членами сім'ї.

Серед педагогів, попри війну, кількість учителів, які забезпечені робочим комп'ютером, зросла порівняно з 2021/2022 навчальним роком. Втім досі 25% педагогів не забезпечені робочим комп'ютером, а 20% – доступом до інтернету в школі. За словами вчителів, ця потреба компенсується наявністю особистого комп'ютера (мають не менше 90% педагогів) та можливістю працювати віддалено (вдома забезпечені інтернетом не менше 91% вчителів) [12].

Зміни у психологічному стані учасників освітнього процесу. За останній рік в умовах війни психологічний стан учнів погіршився. Майже вдвічі, порівняно з початком лютого 2022 року, збільшилася кількість дітей, які почуваються тривожно, напружено, у півтора рази більше дітей вказували на відчуття втоми. На 20% зменшилася кількість дітей, які почуваються в безпеці. Вчителі відносять до викликів освітнього процесу психологічні фактори: про зниження мотивації здобувачів освіти до навчання зазначили 50% вчителів, нестабільний психоемоційний стан учнів/учениць та вчителів – 35% та 16% відповідно, брак підтримки батьків – 18%. Розмірковуючи над тим, що може допомогти стабілізувати освітній процес в умовах війни, третина керівників вказують на потребу у психологічній підтримці вчителів та учнів. Громадською організацією «Го Глобал» у межах проекту гуманітарного реагування, що впроваджується в Україні міжнародною неурядовою організацією «Finn Church Aid» розроблений посібник «Коли світ на межі змін: школа, чутлива до психічного здоров'я», у якому запропоновано алгоритм створення у закладах освіти середовища, чутливого до психічного здоров'я. **Посібник містить інформацію про:**

- інструменти для планування заходів щодо промоції психічного здоров'я;
- практики впровадження травмо-інформованого підходу у школі;
- інструменти підтримки дітей у сфері психічного здоров'я;
- ресурси та програми, які допоможуть у роботі з дітьми, що постраждали внаслідок війни.

Завантажити посібник можна за посиланням: [GG-posibnyk.web.2.13.04.2023.pdf \(mon.gov.ua\)](https://mon.gov.ua/web.2.13.04.2023.pdf)

Нещодавно було презентоване дослідження «Війна та освіта: як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи», яке проведене аналітичним центром Cedos на замовлення міжнародного благодійного фонду savED за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». У ньому аналізується,

як повномасштабна війна вплинула на доступ до загальної середньої освіти. У дослідженні звертається увага на **необхідність переглянути розвиток освітньої мережі**. Плани розвитку освітньої мережі мають враховувати переміщення учнів та учениць через воєнні дії та реформу НУШ, зокрема потребу створити мережу старших шкіл (ліцеїв), спроможних надавати профільну середню освіту.

Також експерти рекомендують:

для відновлення системи середньої освіти, зокрема інфраструктури: оновити плани розвитку освітньої мережі; посилити спроможність щодо планування, здійснення відновлення, а також подальшої реалізації освітньої політики на регіональному (обласному) та місцевому рівнях; забезпечити освітнє середовище у всіх школах відповідно до стандартів і рекомендацій МОН України;

для забезпечення доступу до освіти в умовах воєнного стану: здійснення постійного моніторингу доступності середньої освіти у розрізі громад з оцінкою частки дітей, які навчаються дистанційно, та можливостей для синхронного дистанційного навчання; спорудження й облаштування шкільних сховищ; забезпечення потреби у шкільних автобусах і розширення маршрутів їхньої роботи, забезпечення транспортом вчителів;

для подолання наслідків війни для учнівства та вчительства (освітні втрати, перевантаження, психоемоційний стан): виміряти освітні втрати, особливо дітей із вразливих груп, на національному рівні та надати вчителю ефективні інструменти для діагностики таких втрат; вивчити вплив повномасштабної війни на вразливі групи учнівства (зокрема, учнів із родин, де є загиблі під час війни); забезпечити сталу роботу системи психоемоційної підтримки учасників освітнього процесу.

Велика увага звертається на продовження реформи Нової української школи: необхідність перенавчання педагогів базової школи, підготовку та друк навчальних матеріалів, створення електронної системи збору даних і менеджменту освіти, осучаснення системи оплати праці педагогічних працівників, спрощення документообігу, оновлення системи моніторингу та незалежного оцінювання навчальних результатів.

У світлі надзвичайної актуальності теми освітніх втрат в Україні, дослідники Українського центру оцінювання якості освіти підготували аналітичний матеріал, присвячений навчальній складовій цієї болючої проблеми **«[Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання](#)»** (автори: Ганна Бичко, Василь Терещенко).

Автори акцентують увагу, що гальмування розвитку негативних тенденцій у загальній середній освіті, **подолання навчальних втрат має стати пріоритетом для стейкхолдерів різного рівня**. Виокремлюють заходи, які можна розглядати для подолання навчальних втрат в Україні: другорічництво; навчання під час канікул; репетиторство за державний кошт; створення інтеграційних класів; перегляд та адаптація освітніх програм; розроблення додаткового контенту з ключових навчальних тем; розроблення додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потребують надолуження; методична підготовка вчителів до роботи з учнями,

які мають навчальні втрати; посилення шкільної автономії та взаємодії й співпраці вчительства. Реалізація цих заходів має ґрунтуватися на узгодженій концепції, де будуть визначені ролі різних суб'єктів – від локального до загальнонаціонального рівня. Однак першочерговим завданням, яке має передувати впровадженню будь-яких заходів, є проведення якісної діагностики успішності учнівства на різних рівнях освіти з усіх ключових навчальних предметів / інтегрованих курсів. Це дасть змогу поставити точний «діагноз» українській шкільній освіті та виявити ті прогалини, які потребують нагального заповнення. При цьому важливо впровадити не точкові вимірювання учнівської успішності, а справді дієву систему освітніх вимірювань, спроможну давати уявлення щодо глибини навчальних втрат учнівства [8].

З метою дослідження якості освіти у закладах загальної середньої освіти з української мови та математики Міністерство освіти і науки України проводить загальнодержавне моніторингове дослідження якості освіти у школах в умовах воєнного стану ([Наказ МОН України від 28.03.2023 р. №347 «Про організаційні заходи щодо підготовки й проведення загальнодержавного моніторингового дослідження якості освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану»](#)). У дослідженні беруть участь учні шкіл 6 та 8 класів. Моніторинг знань школярів триватиме впродовж трьох років – з 2023 до 2025 років.

Серед інших заходів, які можуть допомогти стабілізувати освітній процес в умовах війни, на нашу думку, є **ефективний освітній менеджмент**. Освіта в умовах війни – це діяльність у режимі особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності, відкритості та підтримки. І одним із пріоритетних завдань керівників у таких складних умовах є **укріплення суб'єктності учасників освітнього процесу, вибудовування горизонтальних зв'язків у освітній організації**, коли кожен і кожна знає, за що відповідає, і приймає самостійні рішення в межах своєї відповідальності.

До основних векторів змін менеджменту освіти, слід віднести гарантовану Законом України «Про освіту» (ст. 23) **організаційну, академічну, кадрову та фінансову автономію**, яка дає закладам освіти право на самоврядування, самостійність, незалежність, і при цьому керівники несуть повну відповідальність за прийняті рішення щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності.

Одним із пріоритетів керівників закладів освіти є **забезпечення безпеки та захисту учасників освітнього процесу**. 7 квітня 2023 року на засіданні уряду ухвалено [Концепцію безпеки закладів освіти](#). Вона представляє комплексне стратегічне бачення створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти та організацію в них рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти та викладання.

Важливим є **питання регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану**. Прийнятий Верховною Радою 15 березня 2022 р. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» з правками від 19 липня 2022 р. визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і

галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану [10].

Дуже важливим завданням керівника є **збереження педагогічних кадрів**. Міністерство освіти і науки України 17 березня 2022 року надало роз'яснення щодо особливостей застосування норм трудового законодавства під час воєнного стану.

Забезпечення ефективного менеджменту в освіті з урахуванням усіх змін неможливе **без технологізації та цифровізації управлінських і освітніх процесів**. Завданням кожного керівника є формування чіткої стратегії цифровізації закладу освіти, в якій буде визначено політику цифрової трансформації усіх сфер життєдіяльності закладу, основні її напрями, конкретні ініціативи щодо створення управлінських та освітніх ресурсів і цифрових платформ, інтерактивного та мультимедійного контенту для освітнього процесу, розроблення і впровадження новітніх комп'ютерних та мультимедійних засобів навчання, створення цифрового освітнього середовища, розвитку дистанційного навчання з використанням когнітивних і мультимедійних технологій, забезпечення інструментами автоматизації управлінських, фінансових, господарських, економічних процесів закладу освіти [4].

Одним із прикладів інструментів для діагностування навчальних втрат радимо використовувати інструментарій, розроблений за підтримки проєкту SURGe на платформі Всеукраїнської школи онлайн: <http://surl.li/fxmym>.

Ще одним надважливим вектором діяльності керівників закладів освіти є **проблема захисту прав дітей в умовах війни, інтеграція дітей із внутрішньо переміщених родин у школу**. Забрані війною з власних домівок, зі звичного укладу життя дорослі та діти на новому місці мають чимало неприємних почуттів і мусять вирішувати багато проблем. Вони потребують підтримки та допомоги. Наводимо орієнтовний перелік того, що може організувати школа для інтеграції дітей із внутрішньо переміщених родин у шкільне життя:

1. Екскурсії закладом, територією, містом чи селищем, громадою.
2. Неформальне поступове знайомство дитини з класом, учителями, шкільним життям (презентація класного, шкільного життя, ігри та вправи для знайомства й успішної адаптації дитини у класі чи/та на паралелі, спільні з однокласниками, іншими учнями школи справи, події в позаурочний час).
3. Наставництво (хтось із лідерів у класі – формальних чи ні – має особливе завдання: допомагати новому учневі чи новій учениці зорієнтуватися у правилах і особливостях класу, школи, підтримувати в комунікаціях з однокласниками та вчителями. Звичайно, за згоди обох учнів).
4. Простір для вивчення та реалізації захоплень і здібностей (діагностика, індивідуальні бесіди, позаурочні та позашкільні заходи).
5. Створення ситуації успіху.
6. Обговорення з командою вчителів, які викладають у класі, практичним психологом та батьками дитини її індивідуальних особливостей, здібностей, захоплень, можливих ризиків у навчанні задля вироблення спільних, узгоджених дій.

7. Визначення із соціальним педагогом ризиків у задоволенні потреб дитини: поганих умов проживання, складних життєвих обставин тощо.
8. Групи взаємопідтримки.
9. Психологічні консультації [11].

На наш погляд, варто взяти до уваги поради Андреса Шляйхера, директора із питань освіти в Організації економічного співробітництва та розвитку. Платформа НУШ презентувала головні тези з його виступу під час презентації дослідження [Війна та освіта](#). Ось деякі з них:

Сформуванню нове бачення освітнього процесу, а тоді надолужувати прогалини (адаптувати та продовжити час навчання; забезпечити гнучкість навчальної програми та плавні шляхи навчання в системі (це дозволяє відновлювати навчання на будь-якому етапі, підхопити та наздогнати його); адаптувати навчальні стратегії та педагогіку до індивідуальних потреб. Важливо адаптувати стратегію викладання, зрозуміти, яким чином пристосувати навчальний процес до різних потреб здобувачів освіти, які отримали травматичний досвід.

Паралельно з навчанням передбачити емоційну підтримку.

Використовувати цифрові технології (для створення повноцінної освітньої екосистеми використовувати відкриті освітні ресурси, які є у вільному доступі, адаптувати їх. Наприклад, це онлайн-наставництво або онлайн-репетиторство).

Просто продовжити час навчання – не завжди ефективно. Це не завжди правильно, тому що треба проаналізувати переваги та витрати для таких рішень, щоб вони були економічно ефективними [13].

Зробити все, щоб не залишати дітей на повторний рік.

Дійсно, учні пропускають значну частину навчання з причин, що від них не залежать. Проте ця проблема не нова у світі. Через стихійні лиха, воєнні дії та інші негаразди безліч дітей втрачають можливість відвідувати школу. Тож експерти світових організацій [зібрали в одному гайді](#) всю важливу інформацію про класи надолуження [6]. Що таке програма надолуження або *catch up classes*?

Програма надолуження – це, як правило, додаткові уроки або заняття з тьюторами, призначені для того, щоб допомогти учням, які відстають у навчанні, наздогнати своїх однолітків. Ці заняття зазвичай проводяться поза звичайними навчальними годинами. Вони призначені для підтримки та навчання, щоб допомогти учням наздогнати шкільну програму.

Класи надолуження або *catch up classes* можуть відбуватися в різних форматах: індивідуальні уроки, заняття в малих або великих групах. Їх можуть проводити вчителі, асистенти вчителів або інші наставники, залежно від можливостей навчального закладу.

Мета програми надолуження – допомогти учням, які пропустили значну частину навчання. Забезпечуючи додаткові інструкції та підтримку, ці заняття допомагають дітям повернутися до навчання [6].

Радимо також ознайомитися з матеріалами аналітичного центру [Cedos](#): [«Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації»](#); [освітнього](#)

омбудсмена України: «Вимірювання та компенсація освітніх втрат дітей на рівні громади й закладу освіти» та «Як освітні втрати вплинуть на економіку України»; посібником «Подолання освітніх втрат з української мови та літератури. Методичні рекомендації та приклади уроків».

Також пропонуємо взяти до уваги рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему: «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання» (проект).

Засновникам закладів загальної середньої освіти:

1. Завершити процес оптимізації мережі закладів загальної середньої освіти в територіальних громадах.
2. Створити умови для повернення до очного/змішаного навчання, особливо у закладах освіти, що розташовані у сільській місцевості (забезпечення укриттів).
3. Забезпечити учнів із вразливих категорій засобами для дистанційного навчання.
4. Створити на базі закладів освіти ресурсні центри/хаби для надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу та роботи з батьками.
5. Розробити та прийняти на рівні громад цільові програми по подоланню освітніх втрат і освітніх розривів, забезпечивши відповідне фінансування.

Закладам загальної середньої освіти:

1. Забезпечити моніторинг результатів навчання здобувачів освіти з використанням діагностичного інструментарію.
2. Здійснювати адаптивне гнучке планування, яке б передбачало перерозподіл навчального часу між темами, або розробляти власні навчальні програми, коригуючи зміст та результати навчання з урахуванням виявлених освітніх втрат.
3. Продовжити працювати над створенням методичної системи підтримки індивідуальної освітньої траєкторії учнів шляхом проведення індивідуальних занять, факультативів відповідно до навчального плану та/або за запитами учнів, консультацій з учнями для усунення прогалин у знаннях із предмету, розробки завдань різних рівнів складності для окремих учнів.
4. Посилити роботу в частині надання підтримки педагогічним працівникам щодо підвищення кваліфікації та професійного вдосконалення з питань методики роботи в умовах змішаного навчання.
5. Використовувати години варіативної складової шляхом запровадження індивідуальних та групових консультацій для здобувачів освіти.
6. Організувати роботу пришкольніх (мовних, математичних, природничих тощо) таборів, запровадити «навчальні канікули».
7. Розробити стратегії адаптації освітнього процесу закладів освіти до роботи в умовах зміни режимів навчання.

Лише комплексне вивчення проблеми визначення та подолання освітніх втрат і спільна робота стейхолдерів із її вирішення дозволить створити краще майбутнє для нашої держави.

Список використаних джерел

1. Відповіді на поширені питання зі сфери трудових відносин в умовах воєнного часу. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <http://surl.li/gptsx>.
2. Війна та освіта: як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. URL: <http://surl.li/hayjw>.
3. Вплив війни на дітей. URL: <http://surl.li/gpttq>.
4. Гуменюк В.В. Цифровізація освіти: пріоритети управління. Професійна діяльність учителя в умовах цифрової трансформації освіти / Зб. наук. та наук.-метод. пр. [ред. кол. І.Б. Вашеньяк (гол.) та ін.]. Хмельницький: Видавництво ПП «Символ», 2022. С. 67-70. URL: <http://surl.li/gptwg>.
5. Державна служба якості освіти: поради директору школи, як зберегти якість освіти під час дистанційного навчання. URL: <https://sqe.gov.ua/derzhavna-sluzhba-yakosti-osviti-poradi/>.
6. Класи надолуження: як повернути дітей до навчання після тривалої перерви? URL: <http://surl.li/gptmu>.
7. Коли світ на межі змін: школа чутлива до психічного здоров'я». URL: <http://surl.li/gniou>.
8. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки, шляхи подолання. URL: <http://surl.li/gkswk>.
9. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 1658-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
10. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
11. Сьогодні заради майбутнього. Школа у воєнний і післявоєнний час. URL: <http://surl.li/gptr>.
12. Третина учнів в умовах війни не мали постійного доступу до навчання — результати дослідження. URL: <http://surl.li/gmdkh>.
13. Які методи надолуження освітніх втрат довели свою ефективність? URL: <http://surl.li/gptlr>.

SOFT SKILLS ТА КОМАНДНА РОБОТА: НЕСТАНДАРТНІ РІШЕННЯ СТАНДАРТНИХ ПРОБЛЕМ

Оксана ПОБЕРЕЖЕЦЬ,

методист обласного навчально-методичного центру освітнього менеджменту та координації методичних формувань комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

«У ХХІ столітті неграмотні не ті, хто не вмів читати і писати, а ті, хто не вмів вчитися, а ще – забувати те, чого навчився, й перевчатися».

Елвін Тоффлер

Життя в ХХІ ст. є досить динамічним, тому знань, якими ми володіємо сьогодні, завтра вже недостатньо. Така тенденція зумовила стрімкий розвиток концепції «Lifelong learning» («Навчання протягом усього життя»). Сучасна успішна людина повинна йти «в ногу з часом», а це ґрунтується на постійній роботі над собою та власним розвитком.

Війна внесла корективи в життя кожного українця як із професійного, так і з емоційного боку. Роботодавці почали звертати більшу увагу на soft skills майбутніх співробітників, описуючи запропоновану вакансію.